

ROBERT JASTRZĘBSKI

DR HAB., PROF. UW, UNIwersYTET WARSZAWSKI, RADCA PRAWNY

<https://orcid.org/0000-0002-7265-0614>

Inflacja w państwie polskim (1944–1995). Uwagi prawno-ekonomiczno-historyczne

1. Inflacja w państwie polskim po II wojnie światowej; 2. Reforma walutowa 1950 r.; 3. Podsumowanie.

1

W okresie wojny ma miejsce zwiększona emisja pieniądza, której celem jest pokrycie zapotrzebowania państwa – uczestnika konfliktu na towary oraz usługi. W szczególności na ludność obszaru okupowanego nakładany jest podatek inflacyjny i, co za tym idzie, tworzona jest zwykle nowa instytucja emisyjna, której zadaniem jest druk pieniądza¹.

Wybuch II wojny światowej w zakresie obiegu pieniężnego miał ten skutek, że na obszarze państwa polskiego zajętego przez państwa agresorów zostały wprowadzone waluty okupantów. Wyjątek stanowił obszar Generalnego Gubernatorstwa, na którym władze niemieckie powołały Bank Emisyjny na podstawie rozporządzenia z dnia 15 grudnia 1939 r.² Funkcjonowanie banku korespondowało

¹ Na ten temat zob. R. Jastrzębski, *Inflacja w państwie polskim (1918–1939). Uwagi prawno-ekonomiczno-historyczne*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2025, R. XXVIII, s. 25–42.

² Zob. rozporządzenie o Banku Emisyjnym w Polsce, Dziennik Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów z 1939 r., nr 14, s. 238–243. Szerzej: K. Skubiszewski, *Pieniądz na terytorium okupowanym. Studium prawnomiędzynarodowe ze szczególnym uwzględnieniem praktyki niemieckiej*, Instytut Zachodni, Poznań 1960, s. 65–87; F. Skalniak, *Bank Emisyjny w Polsce 1939–1945*, przedm. W. Krzyżanowski, Państwowe Wydawnictwo

z działalnością Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej (PKKP) w okresie I wojny światowej. Bank Emisyjny bowiem puszczał w obieg walutę, tj. złotego krakowskiego, którego cyrkulacja wzrosła z 2 mld zł z okresu wymiany biletów Banku Polskiego do ponad 10 mld pod koniec okupacji niemieckiej. Wzrost obiegu pieniężnego dotyczył również innych obszarów okupowanych przez III Rzeszę, np. Belgii, Danii, Francji, Holandii³. W ten sposób państwo niemieckie nałożyło podatek inflacyjny na ogół ludności, który umożliwiał eksploatację gospodarczą obszarów okupowanych. Polegał on na emisji pieniądza papierowego, co powodowało inflację, czyli „sztuczne pomnażanie pieniądza przez emisję nowych środków płatniczych, nie uzasadnione przyrostem dóbr ekonomicznych na rynku”⁴. W związku z tym, jak stwierdził Witold Krzyżanowski, „Tworzenie odrębnych instytucji emisyjnych na obszarach zajętych ma zaopatrzyć ludność w dostateczną ilość znaków płatniczych, a także i przede wszystkim finansować okupację kosztem społeczeństwa miejscowego” i „Jest to więc także rodzaj nowoczesnej kontrybucji wojennej, pobieranej w łagodnej formie narkotyku, pod postacią podatku inflacyjnego”⁵.

Zakończenie działań zbrojnych na ziemiach polskich podczas II wojny światowej oznaczało w kwestii finansowej konieczność uporządkowania obiegu pieniężnego. Na jego obszarze bowiem miała miejsce, oprócz biletów Banku Emisyjnego, cyrkulacja obcych środków płatniczych, tj. głównie marek niemieckich oraz rubli. W pewnym sensie sytuacja walutowa przypominała okres tworzenia się państwowości polskiej po I wojnie światowej. W zakresie emisji pieniądza pierwszą regulacją był dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 24 sierpnia 1944 r. o emitowaniu biletów skarbowych⁶. Zgodnie z art. 1 dekretu upoważniono „Kierownika Resortu Gospodarki Narodowej i Finansów do emitowania przez Centralną Kasę Skarbową biletów skarbowych z napisem «Narodowy Bank Polski» do wysokości jednego miliarda [...] złotych”. Co istotne, została czasowo dopuszczona do obrotu pieniężnego waluta Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich – 1 rubel równał się 1 zł, a 1 czerwonec równał się 10 zł.

Ekonomiczne, Warszawa 1966; J. Zajda, *Kierunki polityki walutowej Polski w okresie międzywojennym*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986, s. 111–125.

³ Szerzej: Z. Karpiński, *Ustroje pieniężne w Polsce od roku 1917*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968, s. 157–166.

⁴ M. Orłowski, *Gospodarstwo wojenne*, z zasiłkiem Rady Wydziału Prawa Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego, Warszawa [1939], s. 147.

⁵ W. Krzyżanowski, *Finansowanie wojny współczesnej*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1938, s. 134.

⁶ Dz.U. z 1944 r., nr 3, poz. 11.

W przypadku złotych Banku Emisyjnego nadal stanowiły one obiegowy środek płatniczy po kursie 1 zł Banku Emisyjnego równał się 1 zł⁷.

Na podstawie art. 1 dekretu z dnia 15 stycznia 1945 r. o Narodowym Banku Polskim⁸ utworzono bank centralny, który uzyskał uprawnienia do emisji biletów bankowych. Prowadzona polityka pieniężna miała przede wszystkim na celu ujednolichenie obiegu pieniężnego, tj. wymiany marek niemieckich, rubli oraz złotych Banku Emisyjnego na złote powojenne⁹, oraz charakter antyinflacyjny. W ostatnim przypadku dotyczyło to ograniczeń kwotowych wymiany pieniędzy okupacyjnych na złote. W związku z tym przeprowadzona operacja wymiany środków płatniczych miała charakter wybitnie deflacyjny i, co za tym idzie, pozbawiła oszczędności osoby, które je przechowywały w walutach okupacyjnych, zwłaszcza w złotym Banku Emisyjnego. Poza tym spowodowała zmniejszenie możliwości wystąpienia napięć społecznych, wynikających ze wzrostu cen oraz spadku płac realnych, czyli spadku siły nabywczej ludności, a także stworzyła marżę emisyjną, która umożliwiła ówczesnej władzy dokonywanie wypłat, celem odbudowy kraju. Organy podatkowe bowiem nie mogły w tym okresie zapewnić wystarczających na to dochodów budżetowych¹⁰.

Należy zaznaczyć, że ówczesna władza ludowa obawiała się po prostu powtórzenia sytuacji ekonomicznej, która była związana z hiperinflacją po I wojnie światowej. Zwrócił na to uwagę Zbigniew Landau, który stwierdził, że:

Doświadczenia okresu po pierwszej wojnie światowej wskazywały, że umiarkowana inflacja dość szybko przekształca się w hiperinflację, i że o ile inflacja umiarkowana raczej

⁷ *Ibidem*, art. 3–4. Zob. dekret z dnia 13 stycznia 1945 r. o wycofaniu z obiegu na terytorium Państwa Polskiego waluty Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, Dz.U. z 1945 r., nr 2, poz. 5.

⁸ Dz.U. z 1945 r., nr 4, poz. 14.

⁹ Zob. dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 października 1944 r. o wycofaniu z obiegu marki niemieckiej na obszarze województwa białostockiego, Dz.U. z 1944 r., nr 9, poz. 43; Dekret z dnia 5 lutego 1945 r. o deponowaniu i wymianie marek niemieckich na terenach Rzeczypospolitej Polskiej, wyzwolonych spod okupacji po dniu 6 stycznia 1945 r., Dz.U. z 1945 r., nr 5, poz. 17; Dekret z dnia 5 września 1947 r. o wycofaniu z obiegu niemieckiego bilonu metalowego, Dz.U. z 1947 r., nr 59, poz. 315; Dekret z dnia 13 stycznia 1945 r. o wycofaniu z obiegu na terytorium Państwa Polskiego waluty Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, Dz.U. z 1945 r., nr 2, poz. 5; Dekret z dnia 6 stycznia 1945 r. o deponowaniu i wymianie banknotów Banku Emisyjnego w Polsce, Dz.U. z 1945 r., nr 1, poz. 2. Szerzej: M. Kucharski, *Kształtowanie obiegu pieniężnego*, [w:] *Finanse Polski Ludowej w latach 1944–1960*, przewodniczący komitetu red. J. Lubowicki, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1964, s. 25–33; Z. Landau, *Reformy walutowe w latach 1944–1950*, [w:] *Gospodarka Polski Ludowej: 1944–1955*, red. J. Kaliński, Z. Landau, Książka i Wiedza, Warszawa 1986, s. 115–141.

¹⁰ Szerzej: Z. Karpiński, *op. cit.*, s. 167–177.

pozytywnie oddziałują na procesy odbudowy i rozwój gospodarczy, o tyle zupełnie odwrotne są skutki hiperinflacji. Pamiętano również, że hiperinflacja potęguje napięcia społeczne. Prezydent Krajowej Rady Narodowej Bolesław Bierut twierdził na przykład, że nie było w historii przypadku, aby rząd, który spowodował inflację, mógł utrzymać się przy władzy. Zdanie to w znacznym stopniu określało tendencje polityki pieniężnej realizowanej bezpośrednio po objęciu władzy w Polsce przez komunistów¹¹.

W okresie tym istotne znaczenie miało zagadnienie waloryzacji zobowiązań pieniężnych, które zostały zaciągnięte głównie przed wybuchem II wojny światowej w złotym polskim, np. wierzytelności hipotecznych. Warto zaznaczyć, że złoty przedwojenny posiadał teoretycznie parytet w zlocie, określony w 1927 r. Początkowo sądy dokonywały waloryzacji należności pieniężnych na podstawie art. 269 Kodeksu zobowiązań¹², który zawierał klauzulę *rebus sic stantibus*. Jednak pojawiły się głosy, aby w ówczesnych stosunkach ekonomiczno-społecznych stosować zasadę nominalizmu pieniężnego. W szczególności Jan Wasilkowski uznał, że: „[...] w porównaniu ze stosunkami, jakie istniały w okresie międzywojennym, nominalizm zyskał na znaczeniu, albowiem obecna waluta polska jest walutą kierowaną, a obecna gospodarka polska gospodarką planową. Orzecznictwo waloryzacyjne jest faktem, którego skutków nie można przekreślić bez wywołania głębokiego wstrząsu”, dlatego „Ostrożna interwencja prawodawcy podjęta w obronie nominalizmu wydaje się rozwiązaniem najwłaściwszym”¹³.

W dniu 7 października 1948 r. Ministerstwo Sprawiedliwości wydało zalecenie, żeby w sprawach, które wynikały z przedwojennych zobowiązań prywatnoprawnych, sądy wstrzymały się z ich rozpoznawaniem, aż do czasu ustawowej regulacji tego zagadnienia, dotyczyło to również wstrzymania czynności egzekucyjnych w sprawach zakończonych prawomocnymi wyrokami sądowymi¹⁴. Rok później został wydany dekret z dnia 27 lipca 1949 r. o zaciąganiu nowych i określaniu wysokości nie umorzonych zobowiązań pieniężnych¹⁵, który miał charakter nominalistyczny. Według art. 5 ust. 1 dekretu, co do zasady, „zmiana siły nabywczej pieniądza w czasie pomiędzy powstaniem zobowiązania a jego

¹¹ Z. Landau, *Polityka gospodarcza Polski Ludowej*, [w:] Z. Landau, W. Roszkowski, *Polityka Gospodarcza II RP i PRL*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 128.

¹² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań, Dz.U. z 1933 r., nr 82, poz. 598.

¹³ J. Wasilkowski, *Zagadnienie nominalizmu pieniężnego w orzecznictwie polskim*, „Państwo i Prawo” 1948, z. 8, s. 50.

¹⁴ Zob. *Dochodzenie należności przedwojennych*, „Przegląd Notarialny” 1948, t. II, s. 556–557.

¹⁵ Dz.U. z 1949 r., nr 45, poz. 332.

wymagalnością lub wykonaniem nie stanowiła podstawy do zmiany wysokości świadczenia, albo sposobu wykonania lub rozwiązania umowy”. W ten sposób spłata należności pieniężnych miała być dokonywana w ówczesnej walucie – biletach Narodowego Banku Polskiego, w kwocie nominalnej, bez względu na to, jaki środek płatniczy był w obiegu w chwili powstania zobowiązania¹⁶. Ilustruje to równanie: 1 zł Banku Polskiego = 1 zł Banku Emisyjnego = 1 zł Narodowego Banku Polskiego¹⁷. Taka regulacja spowodowała, że spłata należności pieniężnych po prostu nie uwzględniała zjawiska inflacji zarówno w trakcie, jak i po zakończeniu II wojny światowej.

2

Polityka zwiększania emisji pieniądza obiegowego – mimo przeprowadzonej reformy walutowej o charakterze deflacyjnym – powodowała wzrost stopy inflacji, którą w 1946 r. szacowano rocznie na 26%, w 1947 r. na 38%, a w kolejnych latach, tj. 1948–1949 na ok. 4%. Towarzyszył temu również wzrost cen na wolnym rynku oraz korespondowała z tym realizacja tzw. planu trzyletniego (1947–1949)¹⁸. Zjawiska te oraz przyspieszona polityka uprzemysłowienia państwa polskiego po II wojnie światowej spowodowały, że ówczesna władza ludowa zdecydowała się na przeprowadzenie kolejnej reformy walutowej, która *notabene* była przygotowana w tajemnicy przed społeczeństwem, a sprawny transport nowych biletów bankowych i monet zapewniło – w ciągu jednej nocy – wojsko¹⁹. Uchwalenie ustawy o reformie walutowej nastąpiło na zamkniętym posiedzeniu Sejmu i, co istotne, regulacja ta obowiązywała z niewielkimi zmianami do lat 90.²⁰

¹⁶ *Ibidem*, art. 5, ust. 2. Szerzej: R. Jastrzębski, *Wpływ siły nabywczej pieniądza na wykonanie zobowiązań prywatno-prawnych w II Rzeczypospolitej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 413–421.

¹⁷ Z. Karpiński, *op. cit.*, s. 177–183.

¹⁸ Zob. M. Kucharski, *Kształtowanie obiegu pieniężnego*, *op. cit.*, s. 33–39; *idem*, *Obieg pieniężny*, [w:] *Finanse Polski Ludowej w trzydziestoleciu (1944–1973)*, przewodn. kom. red. W. Bień, przedm. H. Kisiel, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1975, s. 71–76; I. Kostrowicka, Z. Landau, J. Tomaszewski, *Historia gospodarcza Polski XIX i XX wieku*, wyd. 4 uzup., Książka i Wiedza, Warszawa 1985, s. 480–498; Z. Landau, *Polityka gospodarcza Polski Ludowej*, *op. cit.*, s. 128–129.

¹⁹ Zob. Z. Karpiński, *op. cit.*, s. 192–193.

²⁰ Zmiany: ustawa z dnia 2 grudnia 1958 r. o Narodowym Banku Polskim, Dz.U. z 1958 r., nr 72, poz. 356; Ustawa z dnia 26 lutego 1982 r. – Prawo bankowe, Dz.U. z 1982 r., nr 7, poz. 56.

Reforma walutowa stanowiła jeden z elementów realizacji tzw. planu sześcioletniego (1950–1955)²¹. W preambule do ustawy z dnia 28 października 1950 r. o zmianie systemu pieniężnego²² zostały określone cele reformy, które dotyczyły:

- 1) oparcia gospodarki narodowej na wysokowartościowym trwałym pieniądzu;
- 2) okiełznania i ograniczenia wyzyskiwaczy i elementów spekulacyjnych;
- 3) stworzenia podstawy dla wzrostu oszczędności mas pracujących i skutecznej walki o oszczędną i racjonalną gospodarkę narodową;
- 4) ustalenia właściwego i słusznego stosunku pieniądza polskiego do walut państw kapitalistycznych.

Ustawa o reformie walutowej weszła w życie z dniem 30 października 1950 r. i liczyła zaledwie 12 artykułów, co oznaczało, że miała charakter ramowy, a jej wykonanie należało do aktów wykonawczych, tj. niższej rangi. Wydanie ustawy uzasadniano tym, że „Przejsie do nowego etapu budownictwa socjalistycznego wymagało dalszego przystosowania systemu pieniężnego do nowych warunków Planu 6-letniego”²³. Uznano, że „Reforma nie tylko likwiduje 2/3 kapitałów nagromadzonych w formie pieniężnej, ale równocześnie podcina pewne specyficzne źródła zysków kapitalistycznych”, a „Częściowa likwidacja kułackich zapasów pieniężnych niewątpliwie umocni pozycje państwa w walce z kułakiem przetrzymującym zboże. [Sama] reforma ma charakter wybitnie klasowy [...]”²⁴.

Zgodnie z art. 1 ustawy o zmianie systemu pieniężnego jednostką pieniężną w państwie polskim był złoty równy 0,222168 grama czystego złota. W związku z tym teoretycznie, zgodnie z parytetem złota, 4,444 zł = 1 rublowi radzieckiemu, a 4 zł = 1 dolarowi amerykańskiemu²⁵. Co interesujące, ten „fikcyjny” parytet został zniesiony dopiero z dniem 1 lipca 1982 r.²⁶ W związku z tym, jak stwierdziła Zeno-bia Knakiewicz, „[...] aż do 30 VI 1982 r. złoty miał parytet w złocie. Od samego jednak początku nie było ekonomicznego powiązania naszej jednostki pieniężnej ze złotem. Parytet, a tym samym i kurs parytetowy, ustalono w sposób administra-

²¹ Szerzej: M. Kucharski, *Kształtowanie obiegu pieniężnego*, *op. cit.*, s. 39–49; *idem*, *Obieg pieniężny*, *op. cit.*, s. 76–85; I. Kostrowicka, Z. Landau, J. Tomaszewski, *op. cit.*, s. 498–514; Z. Landau, *Reformy walutowe w latach 1944–1950*, *op. cit.*, s. 141–142.

²² Dz.U. z 1950 r., nr 50, poz. 459.

²³ W. Herer, *Reforma walutowa*, „Nowe Drogi” 1950, nr 6, s. 61. Uzasadnienie reformy zob. uchwała Rady Ministrów z dnia 28 października 1950 r. w sprawie zmiany systemu pieniężnego, M.P. z 1950 r., nr 116, poz. 1446.

²⁴ W. Herer, *op. cit.*, s. 65.

²⁵ Zob. L. Kurowski, M. Weralski, *Prawo finansowe*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1968, s. 428–429; Z. Karpiński, *op. cit.*, s. 193.

²⁶ Nastąpiło to zgodnie z art. 96 ust. 2 ustawy z dnia 26 lutego 1982 r. – Prawo bankowe.

cyjny, nie biorąc pod uwagę siły nabywczej złotego, nie bacząc na ujemne skutki jakie przynosiło to całej gospodarce narodowej”²⁷.

Wymiana obiegających banknotów Narodowego Banku Polskiego na nowe złote została ustalona bez ograniczenia kwoty w stosunku 100:1, przy czym ich wymiana miała odbywać się w okresie od 30 października do 8 listopada 1950 r. Dotychczasowe banknoty złotowe – co do zasady – przestały być prawnym środkiem płatniczym z dniem 29 października 1950 r. W przypadku m.in. zobowiązań publicznoprawnych oraz prywatnoprawnych, jeśli wierzycielem była tzw. jednostka gospodarki społecznej, z tytułu stosunku służbowego, umowy o pracę, wkładów oszczędnościowych w instytucjach bankowych, przerachowanie nastąpiło w stosunku 100:3 na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 października 1950 r. w sprawie określenia stosunku przeliczenia niektórych zobowiązań²⁸.

W wyniku reformy ówczesna ludność państwa polskiego została pozbawiona 2/3 posiadanych środków pieniężnych (wartości dotychczasowego pieniądza). Według Leona Kurowskiego, „Te 2/3 stały się swoistym podatkiem od nagromadzonego przez poszczególne jednostki zasobu pieniężnego. Podatek ten uderzył przede wszystkim w świat kapitalistyczny, dysponujący większą ilością gotówki. Straty ponieśli zarówno kapitaliści miejscy, jak i wiejscy. Cios ten był zamierzony i stanowił jeden z celów reformy walutowej”²⁹. W ten sposób ówczesne państwo polskie uzyskało nową tzw. marżę emisyjną. Jednak mimo przeprowadzonej reformy walutowej w kolejnych latach można było zaobserwować spadek wartości złotego, czyli jego siły nabywczej, a państwo w coraz większym stopniu pokrywało deficyt przez druk pieniądza. Wynikało to z faktu, że polityka pieniężna była podporządkowana zadaniom ogólnogospodarczym państwa, a jak stwierdził Zbigniew Landau, „Pieniądz stawał się jednym z wielu narzędzi polityki ekonomicznej państwa i stopniowo przestawał być samodzielnym jej elementem. W tej sytuacji stałość złotego w coraz mniejszym stopniu stanowiła przedmiot zainteresowania władz”³⁰. Dlatego też obieg pieniądza ulegał zwiększeniu i wynosił w końcu: 1950 r. – 4,6 mld zł, 1951 r. – 5,6 mld, 1952 r. – 6,2 mld, a w latach 1951–1953 średnia stopa inflacji przekraczała już 20%³¹.

²⁷ Z. Knakiewicz, *Polskie koncepcje monetarne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, R. XLVI, z. 4, s. 74–75.

²⁸ Dz.U. z 1950 r., nr 50, poz. 461.

²⁹ L. Kurowski, *Charakterystyka reformy walutowej*, „Państwo i Prawo” 1951, z. 5–6, s. 838.

³⁰ Z. Landau, *Polityka gospodarcza Polski Ludowej*, *op. cit.*, s. 129.

³¹ Zob. Z. Karpiński, *op. cit.*, s. 198–199; J. Rutkowski, *Inflacja w Polsce Ludowej*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1989, s. 17–22.

Przeprowadzanie kolejnych reform walutowych nie wchodziło jednak w rachubę ze względów polityczno-ustrojowo-społecznych. Dlatego w praktyce charakter reform miały wydawane przez ówczesne władze zarządzenia dotyczące zmiany cen oraz płac, które oddziaływały na sytuację rynkową. Chodziło głównie o zmiany cen podstawowych produktów żywnościowych, takich jak: mąka pszenna, cukier, mięso, masło, margaryna, czy czynszów, w tym o podwyżkę płac, emerytur, zasiłków. Co istotne, zarządzenia te ukazywały się w *Monitorze Polskim*, a nawet w „Wiadomościach Narodowego Banku Polskiego”. Taka reforma została zawarta np. w uchwale Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1953 r. i spowodowała zmiany cen oraz płac³². Nie zahamowało to jednak wzrostu emisji pieniądza, którego obieg wynosił w końcu: 1953 r. – 8,4 mld, 1954 r. – 10,1 mld, 1955 r. – 11,6 mld zł³³.

Następnie miała miejsce realizacja tzw. planu pięcioletniego (1956–1960)³⁴, kiedy wystąpiła względna stabilizacja cen towarów, a średnia roczna stopa inflacji w późniejszych latach, tj. 1966–1970, wynosiła zaledwie ok. 1%. Od 1958 r. inflacja była przede wszystkim tłumiona przez politykę zamrażania cen podstawowych artykułów konsumpcyjnych oraz ograniczenie wzrostu płac. Próba uwolnienia cen, a faktycznie ich urealnienia, w grudniu 1970 r. spowodowała protest społeczny, czego następstwem była zmiana ekipy rządowej. Prowadzona w dalszym ciągu polityka finansowa, polegająca na utrzymywaniu na stałym poziomie cen głównie podstawowych artykułów spożywczych, była związana z kredytowym ich importem. Według szacunków ok. 33% pożyczek zaciągniętych w tym okresie zostało po prostu przejeżdżonych. Z kolei spłata długów wobec zagranicy i, co za tym idzie, związane z nią stopniowe zmniejszanie masy towarów zakupywanych w innych krajach, w tym braki towarowe na rynku wewnętrznym, były powiązane ze wzrastającym niezadowoleniem społecznym w postaci strajków³⁵. Konsekwencją tego był inflacyjny wzrost cen, widoczny w szczególności w latach 80.³⁶, oraz skokowy wzrost obiegu pieniężnego (tabela 1).

³² Zob. *Uchwała Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1953 roku w sprawie zniesienia bonowego zaopatrzenia, regulacji cen, ogólnej podwyżki płac i zniesienia ograniczeń w handlu nadwyżkami produktów rolniczych*, „Wolność” z dnia 6 stycznia 1953 r., nr 4, s. 1–2.

³³ Zob. Z. Karpiński, *op. cit.*, s. 199–201.

³⁴ Szerzej: M. Kucharski, *Kształtowanie obiegu pieniężnego*, *op. cit.*, s. 49–62.

³⁵ Szerzej: J. Rutkowski, *op. cit.*, s. 25–48; Z. Landau, *Polityka gospodarcza Polski Ludowej*, *op. cit.*, s. 130–133.

³⁶ Zob. P. Boguszewski, *Dyskusja o polskiej inflacji w latach 1980–1985*, Instytut Gospodarki Narodowej, Warszawa 1988.

Tabela 1. Obieg pieniężny w latach 1970–1984 (stan w dniu 31 grudnia)

Lata	w mln zł	Lata	w mln zł
1970	58 644	1980	296 684
1975	141 197	1981	408 979
1976	164 019	1982	615 407
1977	182 263	1983	730 591
1978	209 338	1984	838 520
1979	238 920		

Źródło: *Rocznik Statystyczny 1985*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1985, s. 105.

Inflacja nabrała tempa i wynosiła w 1986 r. – 18%, w 1987 r. – 25%, w 1988 r. – 61%, a w 1989 r. – 244%³⁷. Wiązała się z tym również podaż pieniądza, czyli ilość pieniądza w obiegu³⁸. Skalę inflacji w państwie polskim w latach 1950–1995 przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych w latach 1950–1995

Rok	Wskaźnik cen przy podstawie rok poprzedni = 100	Rok	Wskaźnik cen przy podstawie rok poprzedni = 100	Rok	Wskaźnik cen przy podstawie rok poprzedni = 100	Rok	Wskaźnik cen przy podstawie rok poprzedni = 100
1950	107,5	1951	109,6	1952	114,4	1953	141,9
1954	93,7	1955	97,6	1956	99,0	1957	105,4
1958	102,7	1959	101,1	1960	101,8	1961	100,7
1962	102,5	1963	100,8	1964	101,2	1965	100,9
1966	101,2	1967	101,5	1968	101,6	1969	101,4
1970	101,1	1971	99,9	1972	100,0	1973	102,8
1974	107,1	1975	103,0	1976	104,4	1977	104,9
1978	108,1	1979	107,0	1980	109,4	1981	121,2

³⁷ Zob. *Mały Rocznik Statystyczny 1990*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1990, s. 215; *Mały Rocznik Statystyczny 1991*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1991, s. 230; G.W. Kołodko, D. Gotz-Kozierkiewicz, E. Skrzyszewska-Paczek, *Hiperinflacja i stabilizacja w gospodarce postsocjalistycznej*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1991, s. 62–68; Z. Landau, *Polityka gospodarcza Polski Ludowej*, op. cit., s. 135.

³⁸ Zob. *Rocznik Statystyczny 1991*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1991, s. 157; *Rocznik Statystyczny 1994*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1994, s. 164; *Rocznik Statystyczny 1995*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1995, s. 485. Szerzej: J. Bauc, M. Dąbrowski, P. Senator, *Źródła inflacji w Polsce w latach 1989–1993*, CASE, Warszawa 1994; J. Bauc, M. Belka, A. Czyżewski, A. Wojtyła, *Inflacja w Polsce 1990–1995*, Polski Bank Rozwoju–Wydawnictwa Prywatnej Wyższej Szkoły Biznesu i Administracji, Warszawa 1996.

Rok	Wskaźnik cen przy podstawie rok poprzedni = 100	Rok	Wskaźnik cen przy podstawie rok poprzedni = 100	Rok	Wskaźnik cen przy podstawie rok poprzedni = 100	Rok	Wskaźnik cen przy podstawie rok poprzedni = 100
1982	200,8	1983	122,1	1984	115,0	1985	115,1
1986	117,7	1987	125,2	1988	160,2	1989	351,1
1990	685,8	1991	170,3	1992	143,0	1993	135,3
1994	132,2	1995	127,8				

Źródło: *Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych od 1950 r.*, GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/wskazniki-cen/wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-pot-inflacja-/roczne-wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych/> [dostęp: 5.10.2026].

Co istotne, ustawa z dnia 28 października 1950 r. o zmianie systemu pieniężnego obowiązywała do połowy lat 90. XX wieku, czyli jeszcze w okresie tzw. transformacji ustrojowej i gospodarczej. Uchyliła ją bowiem dopiero – obowiązująca współcześnie – ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o denominacji złotego³⁹. Zgodnie z art. 1 ustawy „od dnia 1 stycznia 1995 r. Narodowy Bank Polski [miał] dokona[ć] ekwiwalentnej denominacji złotego, wprowadzając do obrotu pieniężnego nową polską jednostkę pieniężną [...] o nazwie złoty, która będzie dzieliła się na 100 groszy”. Na podstawie art. 2 ustawy „[...] banknoty i monety, będące w obiegu przed dniem 1 stycznia 1995 r., zwane dalej «starymi złotymi»”, do 31 grudnia 1996 r. były stopniowo zastępowane banknotami i monetami, które opiewały na nową jednostkę pieniężną, przeliczoną w relacji 1:10.000 (1 nowy złoty odpowiadał 10.000 starych złotych).

Poważnym problemem była waloryzacja zobowiązań wyrażonych w starych złotych. W szczególności dotyczyło to zobowiązań prywatnoprawnych i, co za tym idzie, obowiązującej w polskim prawie cywilnym zasady nominalizmu, zgodnie z którą zapłata należności pieniężnych następowała w złotym bez względu na zmianę siły nabywczej tej jednostki monetarnej. Problem ten pojawił się przede wszystkim w drugiej połowie lat 80., wówczas bowiem złoty obiegowy w coraz większym stopniu przestawał pełnić funkcję pieniądza, zwłaszcza miernika wartości⁴⁰. Dlatego też zwracano uwagę na konieczność zachowania ekwiwalentno-

³⁹ Dz.U. z 1994 r., nr 84, poz. 386.

⁴⁰ Szerzej: E. Łętowska, *Zjawisko inflacji a prawo cywilne*, „Nowe Prawo” 1985, nr 5, s. 35–43; *eadem*, *Zasada nominalizmu w kodeksie cywilnym. Ocena regulacji i perspektywy*, „Nowe Prawo” 1986, nr 1, s. 15–27; A. Oleszko, *Zasada nominalizmu w prawie cywilnym*, „Palestra” 1986, nr 12, s. 23–37; *idem*, *Ceny, inflacja a prawo*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1987; K. Piasiecki, *Ceny oraz waloryzacja świadczeń w praktyce sądowej (z uwzględnieniem zagadnień legi-*

ści świadczeń, kiedy jedna ze stron otrzymywała je w postaci określonej kwoty pieniężnej – w pieniądzu inflacyjnym (w złotym polskim). W związku z tym powrócono w pewnym sensie do regulacji zawartej w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. Kodeks zobowiązań⁴¹, tj. klauzuli *rebus sic stantibus*⁴². Było to związane z wejściem w życie ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny⁴³.

3

Inflacja, jako zjawisko ekonomiczno-prawne, występowała po II wojnie światowej w nowych realiach polityczno-ustrojowych. Nasilenie tego zjawiska miało miejsce w okresie inflacji galopującej oraz wielkiej inflacji z przełomu lat 80. i 90. Warto jednak zaznaczyć, że państwo polskie prowadząc politykę inflacyjną po prostu pokrywało deficyt budżetowy i, co za tym idzie, emitowało pieniądź papierowy, który nie wynikał z obrotów gospodarczych. Tego rodzaju działalność finansowa państwa była uzasadniona jego potrzebami, gdyż jak stwierdził po II wojnie światowej Jan Wasilkowski:

gdy w okresach kryzysów wywołanych zdarzeniami ekonomicznymi lub politycznymi (przede wszystkim wojną) państwo jest zmuszone szukać źródeł dochodu w emisji znaków pieniężnych, nominalizm stanowi *conditio sine qua non* tej metody finansowania

slacyjnych), „Nowe Prawo” 1986, nr 1, s. 3–14; Z. Radwański, *Kierunki reformy prawa cywilnego*, „Państwo i Prawo” 1987, z. 4, s. 5–19; A. Nowicka, *Nominalizm a inflacja: w oczekiwaniu zmian legislacyjnych*, „Państwo i Prawo” 1989, z. 9, s. 102–114.

⁴¹ Dz.U. z 1933 r., nr 82, poz. 598.

⁴² Zob. K. Zagrobelny, *Klauzula rebus sic stantibus w prawie cywilnym*, „Nowe Prawo” 1984, nr 1, s. 3–10; Z. Gawlik, *W sprawie klauzuli rebus sic stantibus w kodeksie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1990, z. 3, s. 78–85; W. Robaczyński, *Powrót klauzuli rebus sic stantibus*, „Palestra” 1991, nr 11–12, s. 7–16; E. Niezbecka, *Wpływ nadzwyczajnej zmiany stosunków na uprawnienia z zakresu prawa spadkowego*, „Rejent” 1992, nr 1, s. 39–56; *eadem*, *Roszczenie o odsetki a sądowa waloryzacja świadczeń pieniężnych*, „Rejent” 1993, nr 7, 43–54; J. Sztombka, *Odsetki za opóźnienie świadczenia pieniężnego*, „Przegląd Sądowy” 1992, z. 2, s. 38–46.

⁴³ Dz.U. z 1990 r., nr 55, poz. 321. Chodziło o art. 351¹ oraz art. 358¹ §3 do kodeksu cywilnego. Zob. A. Brzozowski, *Z problematyki reformy polskiego prawa cywilnego – nowa regulacja nominalizmu i waloryzacji*, „Palestra” 1991, nr 1–2, s. 12–17; *idem*, *Regulacja wpływu zmiany okoliczności na zobowiązania w świetle nowelizacji kodeksu cywilnego z dnia 28 lipca 1990 r.*, „Palestra” 1992, nr 5–6, s. 19–24; E. Niezbecka, *Charakter prawny uprawnienia do żądania waloryzacji świadczenia pieniężnego (polemika w sprawie kierunku interpretacji art. 358¹ § 3 K.c.)*, „Rejent” 1992, nr 9, s. 34–40; J. Sztombka, *Granice waloryzacji sądowej z art. 358¹ §3 k.c.*, „Przegląd Sądowy” 1994, z. 3, s. 12–24; J. Gołaczyński, I. Sokół, *Waloryzacja świadczeń pieniężnych w świetle art. 358¹ § 3 k.c.*, „Rejent” 1995, nr 12, s. 66–79; W. Robaczyński, *Kilka uwag na temat relacji między art. 357¹ a 358¹ § 3 k.c.*, „Rejent” 1996, nr 11, s. 70–86.

wydatków publicznych. Straty, jakie wówczas ponoszą poszczególne jednostki wskutek spadku wartości dochodów i majątków, określonych liczbowo w pieniądzu, mogą być bolesne; są one jednak nieuniknione, jeżeli emisja ma spełnić swoje zadanie, to jest dostarczyć siły nabywczej w celu zaspokojenia potrzeb społecznych, które nie mogą być zaspokojone w inny sposób⁴⁴.

Po II wojnie światowej inflacja charakteryzowała się innymi cechami niż przed jej wybuchem. Wynikało to z przyjętego modelu gospodarki planowej oraz próby kontrolowania przez władzę ludową przebiegu inflacji, aby nie dopuścić do rozwoju spirali inflacyjnej. Była z tym związana reglamentacja oraz przydział kartkowy zwykle towarów pierwszej potrzeby, głównie produktów żywnościowych⁴⁵ i, co za tym idzie, tzw. nawis inflacyjny, który charakteryzował się tym, że posiadanie środków pieniężnych nie gwarantowało kupna towarów. Władza ludowa bowiem ograniczała inflację przez zamrażanie cen podstawowych artykułów konsumpcyjnych i ograniczanie wzrostu płac. W okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej każda próba urealnienia cen towarów powodowała niepokoje społeczne, co miało miejsce w latach: 1956, 1970, 1976, 1980–1981, 1988.

Co istotne, drastyczny spadek siły nabywczej pieniądza polskiego powodował, że następował stopniowy paraliż życia gospodarczego, co miało miejsce w szczególności w okresie wielkiej inflacji z przełomu lat 80. i 90. Po II wojnie światowej ówczesna władza ludowa przyjęła jako zasadę nominalizm, czyli wykonanie zobowiązań pieniężnych następowało w kwocie nominalnej bez względu na spadek siły nabywczej złotego. Powrót klauzuli *rebus sic stantibus* do polskiego systemu prawa nastąpił dopiero w 1990 r., w związku z nowelizacją kodeksu cywilnego.

W okresie wielkiej inflacji przełomu lat 80. i 90. państwo polskie nie uzyskiwało już wystarczających dochodów, aby nadal prowadzić taką strategię gospodarczą. Zresztą dalsze jej prowadzenie – pomijając ujemne skutki ekonomiczne i społeczne dla osób posługujących się zdewaluowanym pieniądzem – stanowiło poważne zagrożenie dla istnienia państwa w ogóle. Dlatego konieczne było przeprowadzenie reformy walutowej, tzw. denominacji złotego w 1995 r., która była częścią reformy ekonomicznej. W praktyce oznaczało to sanację waluty, która polegała na wprowadzeniu nowej jednostki monetarnej do obiegu oraz przerechowaniu należności pieniężnych, wyrażonych w dawnej walucie inflacyjnej.

Warto jednak zwrócić uwagę, że zjawiska inflacyjne występowały w gospodarkach państw od czasów starożytnych i miały charakter często chroniczny. Zwrócił na to uwagę Henryk Gruber, który stwierdził, że:

⁴⁴ J. Wasilkowski, *op. cit.*, s. 44.

⁴⁵ Zob. J. Rutkowski, *op. cit.*, s. 132–143.

Postęp idzie w parze z rozwojem procesów inflacyjnych, bez których świat tkwiłby dotąd w warunkach średniowiecza. Dobra produkowali, fabryki budowali, handel krzewili, finanse konstruowali – nie profesorowie (mówię to z respektem dla nich i dla nauki), lecz praktyczni ludzie czynu, przeważnie nie kłopotzący się teorią. Prawda, że gdy rozmach inflacyjny dochodził do szczytowego punktu, osiągnano deflacyjnymi środkami stabilizację, ale czyniono to, gdy owoce inwestycji i nowa dystrybucja dóbr znalazły się już w rękach ludności⁴⁶.

Współcześnie wpływ na prowadzoną przez państwa politykę inflacyjną ma koncepcja ekonomiczna Johna M. Keynesa, który uznał:

[...] rentierski aspekt kapitalizmu za fazę przejściową, która zniknie po spełnieniu swego zadania. A wraz ze zniknięciem tej fazy rentierskiej wiele innych rysów kapitalizmu ulegnie poważnej zmianie. Ponadto wielką zaletą przedstawionego przez mnie toku wydarzeń będzie to, że eutanazja rentiera nie będzie procesem nagłym, ale po prostu stopniowym kontynuowaniem na przestrzeni dłuższego czasu [...] ⁴⁷.

Na ile są to słuszne stwierdzenia jest kwestią dyskusyjną, podobnie jak spór o istotę pieniądza między metalistami a nominalistami.

Bibliografia

Akty prawne

- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 24 sierpnia 1944 r. o emitowaniu biletów skarbowych, Dz.U. z 1944 r., nr 3, poz. 11.
- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 23 października 1944 r. o wycofaniu z obiegu marki niemieckiej na obszarze województwa białostockiego, Dz.U. z 1944 r., nr 9, poz. 43.
- Dekret z dnia 6 stycznia 1945 r. o deponowaniu i wymianie banknotów Banku Emisyjnego w Polsce, Dz.U. z 1945 r., nr 1, poz. 2.
- Dekret z dnia 13 stycznia 1945 r. o wycofaniu z obiegu na terytorium Państwa Polskiego waluty Związku Socjalistycznych Republiki Radzieckich, Dz.U. z 1945 r., nr 2, poz. 5.
- Dekret z dnia 15 stycznia 1945 r. o Narodowym Banku Polskim, Dz.U. z 1945 r., nr 4, poz. 14.
- Dekret z dnia 5 lutego 1945 r. o deponowaniu i wymianie marek niemieckich na terenach Rzeczypospolitej Polskiej, wyzwolonych spod okupacji po dniu 6 stycznia 1945 r., Dz.U. z 1945 r., nr 5, poz. 17.
- Dekret z dnia 5 września 1947 r. o wycofaniu z obiegu niemieckiego bilonu metalowego, Dz.U. z 1947 r., nr 59, poz. 315.

⁴⁶ H. Gruber, *Wspomnienia i uwagi: 1892–1942*, Gryf Publications, London 1968, s. 310.

⁴⁷ J.M. Keynes, *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, tłum. M. Kalecki, S. Raczkowski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1956, s. 488–489.

- Dekret z dnia 27 lipca 1949 r. o zaciąganiu nowych i określaniu wysokości nie umorzonych zobowiązań pieniężnych, Dz.U. z 1949 r., nr 45, poz. 332.
- Rozporządzenie o Banku Emisyjnym w Polsce, Dziennik Rozporządzeń Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów z 1939 r., nr 14, s. 238–243.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań, Dz.U. z 1933 r., nr 82, poz. 598.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 października 1950 r. w sprawie określenia stosunku przeliczenia niektórych zobowiązań, Dz.U. z 1950 r., nr 50, poz. 461.
- Uchwała Rady Ministrów z dnia 28 października 1950 r. w sprawie zmiany systemu pieniężnego, M.P. z 1950 r., nr 116, poz. 1446.
- Ustawa z dnia 28 października 1950 r. o zmianie systemu pieniężnego, Dz.U. z 1950 r., nr 50, poz. 459.
- Ustawa z dnia 2 grudnia 1958 r. o Narodowym Banku Polskim, Dz.U. z 1958 r., nr 72, poz. 356.
- Ustawa z dnia 26 lutego 1982 r. – Prawo bankowe, Dz.U. z 1982 r., nr 7, poz. 56.
- Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, Dz.U. z 1990 r., nr 55, poz. 321.
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o denominacji złotego, Dz.U. z 1994 r., nr 84, poz. 386.

Literatura

- Bauc J., Belka M., Czyżewski A., Wojtyna A., *Inflacja w Polsce 1990–1995*, Polski Bank Rozwoju–Wydawnictwa Prywatnej Wyższej Szkoły Biznesu i Administracji, Warszawa 1996.
- Bauc J., Dąbrowski M., Senator P., *Źródła inflacji w Polsce w latach 1989–1993*, CASE, Warszawa 1994.
- Boguszewski P., *Dyskusja o polskiej inflacji w latach 1980–1985*, Instytut Gospodarki Narodowej, Warszawa 1988.
- Brzozowski A., *Regulacja wpływu zmiany okoliczności na zobowiązania w świetle nowelizacji kodeksu cywilnego z dnia 28 lipca 1990 r.*, „Palestra” 1992, nr 5–6, s. 19–24.
- Brzozowski A., *Z problematyki reformy polskiego prawa cywilnego – nowa regulacja nominalizmu i waloryzacji*, „Palestra” 1991, nr 1–2, s. 12–17.
- Dochodzenie należności przedwojennych*, „Przegląd Notarialny” 1948, t. II, s. 556–557.
- Gawlik Z., *W sprawie klauzuli rebus sic stantibus w kodeksie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1990, z. 3, s. 78–85.
- Gołaczyński J., Sokół I., *Waloryzacja świadczeń pieniężnych w świetle art. 358¹ § 3 k.c.*, „Rejent” 1995, nr 12, s. 66–79.
- Gruber H., *Wspomnienia i uwagi: 1892–1942*, Gryf Publications, London 1968.
- Herer W., *Reforma walutowa*, „Nowe Drogi” 1950, nr 6, s. 54–70.
- Jastrzębski R., *Inflacja w państwie polskim (1918–1939). Uwagi prawno-ekonomiczno-historyczne*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2025, R. XXVIII, s. 25–42.
- Jastrzębski R., *Wpływ siły nabywczej pieniądza na wykonanie zobowiązań prywatno-prawnych w II Rzeczypospolitej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.

- Karpiński Z., *Ustroje pieniężne w Polsce od roku 1917*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968.
- Keynes J.M., *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, tłum. M. Kalecki, S. Raczkowski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1956.
- Knakiewicz Z., *Polskie koncepcje monetarne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, R. XLVI, z. 4, s. 59–78.
- Kołodko G.W., Gotz-Kozierkiewicz D., Skrzyszewska-Paczek E., *Hiperinflacja i stabilizacja w gospodarce postsocjalistycznej*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1991.
- Kostrowicka I., Landau Z., Tomaszewski J., *Historia gospodarcza Polski XIX i XX wieku*, wyd. 4 uzup., Książka i Wiedza, Warszawa 1985.
- Krzyżanowski W., *Finansowanie wojny współczesnej*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1938.
- Kucharski M., *Kształtowanie obiegu pieniężnego*, [w:] *Finanse Polski Ludowej w latach 1944–1960*, przewodniczący komitet red. J. Lubowicki, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1964, s. 23–66.
- Kucharski M., *Obieg pieniężny*, [w:] *Finanse Polski Ludowej w trzydziestoleciu (1944–1973)*, przewodn. kom. red. W. Bień, przedm. H. Kisiel, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1975, s. 64–105.
- Kurowski L., *Charakterystyka reformy walutowej*, „Państwo i Prawo” 1951, z. 5–6, s. 830–840.
- Kurowski L., Weralski M., *Prawo finansowe*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968.
- Landau Z., *Polityka gospodarcza Polski Ludowej*, [w:] Z. Landau, W. Roszkowski, *Polityka Gospodarcza II RP i PRL*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 88–156.
- Landau Z., *Reformy walutowe w latach 1944–1950*, [w:] *Gospodarka Polski Ludowej: 1944–1955*, red. J. Kaliński, Z. Landau, Książka i Wiedza, Warszawa 1986, s. 115–143.
- Łętowska E., *Zasada nominalizmu w kodeksie cywilnym. Ocena regulacji i perspektywy*, „Nowe Prawo” 1986, nr 1, s. 15–27.
- Łętowska E., *Zjawisko inflacji a prawo cywilne*, „Nowe Prawo” 1985, nr 5, s. 35–43.
- Mały Rocznik Statystyczny 1990*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1990.
- Mały Rocznik Statystyczny 1991*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1991.
- Niezbecka E., *Charakter prawny uprawnienia do żądania waloryzacji świadczenia pieniężnego (polemika w sprawie kierunku interpretacji art. 358¹ § 3 Kc.)*, „Rejent” 1992, nr 9, s. 34–40.
- Niezbecka E., *Roszczenie o odsetki a sądowa waloryzacja świadczeń pieniężnych*, „Rejent” 1993, nr 7, s. 43–54.
- Niezbecka E., *Wpływ nadzwyczajnej zmiany stosunków na uprawnienia z zakresu prawa spadkowego*, „Rejent” 1992, nr 1, s. 39–56.
- Nowicka A., *Nominalizm a inflacja: w oczekiwaniu zmian legislacyjnych*, „Państwo i Prawo” 1989, z. 9, s. 102–114.

- Oleszko A., *Ceny, inflacja a prawo*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1987.
- Oleszko A., *Zasada nominalizmu w prawie cywilnym*, „Palestra” 1986, nr 12, s. 23–37.
- Orłowski M., *Gospodarstwo wojenne*, z zasiłkiem Rady Wydziału Prawa Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego, Warszawa [1939].
- Piasecki K., *Ceny oraz waloryzacja świadczeń w praktyce sądowej (z uwzględnieniem zagadnień legislacyjnych)*, „Nowe Prawo” 1986, nr 1, s. 3–14.
- Radwański Z., *Kierunki reformy prawa cywilnego*, „Państwo i Prawo” 1987, z. 4, s. 5–19.
- Robaczyński W., *Kilka uwag na temat relacji między art. 357¹ a 358¹ § 3 k.c.*, „Rejent” 1996, nr 11, s. 70–86.
- Robaczyński W., *Powrót klauzuli rebus sic stantibus*, „Palestra” 1991, nr 11–12, s. 7–16.
- Rocznik Statystyczny 1985*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1985.
- Rocznik Statystyczny 1991*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1991.
- Rocznik Statystyczny 1994*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1994.
- Rocznik Statystyczny 1995*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1995.
- Rutkowski J., *Inflacja w Polsce Ludowej*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1989.
- Skalniak F., *Bank Emisyjny w Polsce 1939–1945*, przedm. W. Krzyżanowski, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1966.
- Skubiszewski K., *Pieniądz na terytorium okupowanym. Studium prawnomiędzynarodowe ze szczególnym uwzględnieniem praktyki niemieckiej*, Instytut Zachodni, Poznań 1960.
- Sztombka J., *Granice waloryzacji sądowej z art. 358¹ § 3 k.c.*, „Przegląd Sądowy” 1994, z. 3, s. 12–24.
- Sztombka J., *Odsetki za opóźnienie świadczenia pieniężnego*, „Przegląd Sądowy” 1992, z. 2, s. 38–46.
- Uchwała Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1953 roku w sprawie zniesienia bonowego zaopatrzenia, regulacji cen, ogólnej podwyżki płac i zniesienia ograniczeń w handlu nadwyżkami produktów rolniczych*, „Wolność” z dnia 6 stycznia 1953 r., nr 4, s. 1–2.
- Wasilkowski J., *Zagadnienie nominalizmu pieniężnego w orzecznictwie polskim*, „Państwo i Prawo” 1948, z. 8, s. 38–50.
- Zagrobelny K., *Klauzula rebus sic stantibus w prawie cywilnym*, „Nowe Prawo” 1984, nr 1, s. 3–10.
- Zajda J., *Kierunki polityki walutowej Polski w okresie międzywojennym*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986.

Źródła internetowe

- Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych od 1950 r.*, GUS, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/wskazniki-cen/wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-pot-inflacja-/roczne-wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych/> [dostęp: 5.10.2026].

ROBERT JASTRZĘBSKI

DR HAB., PROF. UW, UNIWERSYTET WARSZAWSKI, RADCA PRAWNY

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-7265-0614](https://orcid.org/0000-0002-7265-0614)

Inflacja w państwie polskim (1944–1995). Uwagi prawno-ekonomiczno-historyczne

Artykuł składa się z trzech części. Pierwsza część publikacji dotyczy okresu po II wojnie światowej, kiedy nastąpiły zmiany polityczno-ekonomiczne oraz została wprowadzona gospodarka planowa. W tym okresie polityka pieniężna była podporządkowana zadaniom ogólnogospodarczym państwa i obowiązywała zasada nominalizmu pieniężnego. Druga część dotyczy reformy walutowej z 1950 r., w wyniku której ludność państwa polskiego została pozbawiona 2/3 posiadanych środków pieniężnych. Kolejne reformy walutowe miały już charakter zmian cen, płac oraz emerytur. Zmiana cen dotyczyła przede wszystkim podstawowych produktów żywnościowych. Rozwój inflacji miał miejsce na przełomie lat 80. i 90., z czym była związana denominacja złotego w 1995 r. oraz powrót w 1990 r. do polskiego systemu prawa cywilnego klauzuli *rebus sic stantibus*. W zakończeniu wskazano, że władza ludowa ograniczała inflację przez zamrażanie cen podstawowych artykułów konsumpcyjnych i ograniczanie wzrostu płac, a każda próba urealnienia cen towarów powodowała niepokoje społeczne, co miało miejsce w latach: 1956, 1970, 1976, 1980–1981, 1988.

Słowa kluczowe: inflacja, hiperinflacja, inflacja tłumiona, nawis inflacyjny, pieniądz, reformy walutowe, klauzula *rebus sic stantibus*

ROBERT JASTRZĘBSKI

PHD, DSC, ASSOCIATE PROFESSOR, UNIVERSITY OF WARSAW, ATTORNEY-AT-LAW

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-7265-0614](https://orcid.org/0000-0002-7265-0614)

Inflation in Poland (1944–1995). Legal, economic, and historical remarks

The article is divided into three sections. In the first section, the author focuses on political and economic changes in Poland after World War II (including the planned economy), during which Polish monetary policy was subordinate to the general economic activities of the government and the chartalist theory of money applied. The second section is centred around the monetary reform of 1950 was particularly important, as it deprived Polish citizens of 2/3 of the cash they held. Subsequent monetary reforms concerned changes in prices, wages, and pensions, the first of which involved basic food products, in particular. Inflation rose in the late 1980s and early 1990s, which led to the denomination of the Polish zloty in 1995 and reintroduction of the *rebus sic stantibus* clause to the Polish civil law system in 1990. In conclusion, the author focuses primarily on the fact that the socialist government was curbing inflation by freezing prices of basic consumer goods and limiting

pay rises, and points out that any attempts concerning indexation of prices of goods were met with social unrest, as it was the case in 1956, 1970, 1976, 1980–1981, and 1988.

Keywords: inflation, hyperinflation, suppressed inflation, monetary overhang, money, monetary reform, *rebus sic stantibus* clause

Wkład autorów/ Author Contributions

Robert Jastrzębski: Opracowanie i zarządzanie danymi / Data curation, Przygotowanie wersji wstępnej / Writing – original draft, Weryfikacja i przygotowanie wersji końcowej / Writing – review & editing.

Materiały dodatkowe/ Supplementary Materials

Nie dotyczy / Not applicable.

Finansowanie/Funding

Badania te nie otrzymały żadnego zewnętrznego finansowania / This research received no external funding.

Oświadczenie o zatwierdzeniu etycznym/ Ethics Approval Statement

Nie dotyczy / Not applicable.

Oświadczenie o świadomej zgodzie/Informed Consent Statement

Nie dotyczy / Not applicable.

Oświadczenie o dostępności danych /Data Availability Statement

Udostępnianie danych nie ma zastosowania do tego artykułu, ponieważ w ramach tego badania nie wygenerowano ani nie analizowano żadnych nowych danych / Data sharing is not applicable to this article as no new data were created or analyzed in this study.

Deklaracja dotycząca wykorzystania generatywnej sztucznej inteligencji /

Declaration of Generative AI Use

Autor oświadcza, że podczas przygotowywania niniejszego manuskryptu nie korzystał z generatywnej sztucznej inteligencji ani technologii wspomaganych przez sztuczną inteligencję / Author declare that no generative artificial intelligence or AI-assisted technologies were used in the preparation of this manuscript.

Podziękowania/ Acknowledgments

Nie dotyczy / Not applicable.

Konflikt interesów/Conflict of Interest

Autor deklaruje brak konfliktu interesów / The author declares no conflict of interest.